

Вдовичин І. Я.

*доктор політичних наук, професор, Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри теорії держави і права*

ІНСТИТУТ СУВЕРЕННОЇ ДЕРЖАВИ І ПРОЕКТ ВСЕЛЮДСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Ключові слова: держава, право, свобода, глобалізація, людина.

Keywords: State, law, freedom, globalization, human.

Постановка проблеми. Зміни в житті сучасного суспільства в умовах глобалізації, характерними рисами якої, поряд із зростанням кількісних вимірів благополуччя і комфорту, стали занепад усталених поглядів на державний суверенітет та межі контролюючої ролі права. В цих обставинах закономірно виникла потреба у формуванні нової візії сучасного державно-правового інструментарію, більш адекватного реаліям. Достатньо впливовим напрямом стала концепція глобальної солідарності. Декларується “новий гуманізм”, покликаний переорієнтувати свідомість людей на відповідальність і солідарність. І як наслідок – створення нового світового порядку і побудова нового світового співтовариства. При усій привабливості цих гасел, вони явно перегукуються з попередніми ідеями радикально позбавити людство вад, наслідком яких ставали масові утиски і переслідування. Тому є необхідність більш критично оцінити ідеї “нового гуманізму” і “світової солідарності”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасних умов дискусії з проблем глобалізації набули масового характеру, але вони здебільшого зосереджуються на факторах економічних і зовнішньополітичних, і тільки іноді доволі побіжно торкаються її впливу на реформування державно-правових механізмів. Багато дослідників, аналізуючи ці питання [2; 4; 8; 11; 13; 16], переважно

висловлюють сподівання на вирішення проблем управління шляхом формування глобальних наддержавних інститутів. Такий підхід до аналізу складних динамічних процесів не забезпечує об'ємного аналізу, через відмову зважати на відмінність політичних, культурних і морально-психологічних умов, в яких перебувають ті чи інші держави. І як наслідок – потребує ретельнішого розгляду ідеї світової держави.

Постановка завдання. Щоб не заблукати в розмаїтті публікацій, пропонуємо виокремити два основних підходи, властивих європейській політико-правовій думці щодо аналізу наслідків глобалізаційних явищ і їх взаємозв'язку з трансформацією системи владних відносин. І основна відмінність полягає не в оцінці – позитивній чи негативній – глобалізації. Тут спектр думок може бути широким і, цілком обґрунтовано, неоднозначним. Доречніше застосувати поділ підходів до аналізу та вирішення державно-правової проблеми на два напрями: інтелектуально-раціоналістичний і дієво-ціннісний, усвідомлюючи умовність такого поділу і його спрощення. Інтелектуально-раціоналістичний підхід вважає за можливе і необхідне сконструювати кращий світ, класичними зразками такого вирішення соціальних і політичних проблем є концепції Платона, Ж.-Ж. Руссо, Маркса, частково Г. Гегеля. В свою чергу, дієво-ціннісний підхід, не заперечуючи сили розуму, намагається не абстрагуватись від дотиково-чуттєвої реальності, в тому числі культурно-моральної, закликає звертати увагу на людей, з їх життєвими обставинами та конкретними історичними умовами в яких вони перебувають, не ігнорувати людські “забобони” – культуру, релігію, моральні цінності (чи їх відсутність). До цього напрямку можна віднести “батьків-засновників” США (Дж. Адамса, А. Гамільтона, Т. Джеферсона, Дж. Медісона), таких мислителів як Е. Берк, А. Токвіль, К. Поппер, Ф. А. Гаєк, чи навіть Т. Аквінський. Перший підхід орієнтується на оперативне вирішення складних проблем за допомогою логічно вмотивованих раціональних пропозицій, спрямованих на координацію зусиль окремих, добре припасованих індивідів-цеглин. Другий підхід прагне зберегти індивіду більший простір для виявлення його “я”, навіть якщо це “я” не завжди логічне, раціональне і “прогресивне”.

Виклад основного матеріалу. Прихильники ідеї “світової держави” звертаються до інтелектуальної традиції, яка у той чи інший спосіб пропонувала суголосні проекти інституційної єдності людства (Франческо Пуччі, Т. Кампанелла, Ж. Марітен) [11, 115].

Та європейську думку приваблювало розмаїття світу, а не його штучна інтелектуальна правильність, що дало змогу європейській цивілізації захопити домінуючі позиції. Тривалий час підхід опертий на ідеї соціальної інженерії не був характерним для політико-правової думки Заходу, яка вже в середньовіччі тверезо оцінювала адаптаційні можливості тієї чи іншої спільноти. Ще Т. Аквінський застерігав: “Юридичні закони повинні співвідноситись зі станом людей, бо всіяке мірило повинно бути співмірним із тим, що належить вимірювати. Недосконалим істотам недопустимо давати ті ж самі закони, як і досконалим. І хоч закони покликані робити людей добродішними, але мета ця досягається не зразу, а поступово – в міру можливого” [12, 115].

У свою чергу катастрофи ХХ століття, які власне були результатом спроби втілення “ідеалу” у недосконалих дійсність, у сьогоденні починають використовуватися як аргумент на користь удосконаленого варіанту тотальної єдності. “Ідеальні” (фактично – тоталітарні) режими породжені передусім інтелектуалами. Так, тоталітаризм – це занепад людської індивідуальності, та провокується його з’ява неприйняттям реальності інтелектуалами. Дійсність не хоче укладатися в чийсь “логічний” уявлення про неї, крім того, люди недосконалі, необхідно не дозволяти їм робити дурниці – обирати недосконалих, проповідувати власні, примітивні, некомпетентні думки. І як наслідок – створити якомога однорідніше соціальне середовище, в якому б сигнал, надісланий з Центру, без спротиву досягав би периферії і втілювався в дію. Розмірковуючи над поведінкою О. Македонського, її спонукальними мотивами, О. Кожев (російсько-французький мислитель) зауважує: “Всі люди могли стати громадянами однієї і тієї ж держави (Імперії), оскільки вони володіли (чи могли досягнути шляхом біологічного єднання) однієї і тієї ж “сутності”. А цією єдиною і спільною для всіх людей сутністю був, у кінцевому підсумку, “логос” (мова і знання), тобто те, що ми нині називаємо (грецькою) цивілізацією, чи “культурою”.

Залишена Олександром Імперія не була політичним вираженням одного народу чи однієї касты. Вона політично виражала цивілізацію, була матеріальною реалізацією “логічної” сутності, настільки ж універсальної та єдиної, як універсальний і єдиний сам “Логос” [4, 115]. Такі розмірковування належать не просто філософу, а одному з практиків – натхненників ЄС. Як бачимо, прагнення до формування вертикалі влади чітко задеклароване, на практиці послідовно втілюється, ставлячи під загрозу сутність європейської цивілізації, відмінної від Сходу своїм розмаїттям на обмеженій території. Така строкатість і витворила її феномен.

Останнім часом, знову надзвичайно впливовими (і навіть домінуючими) стали різноманітні варіанти соціальної інженерії, серед яких особливо виокремлюється проєкт “світової держави”. Прихильники такого варіанту вдосконалення управління розраховують, що влада, здійснювана з єдиного центру, забезпечить оперативне вирішення проблем людства. Прихильники такого підходу, наполягають, що традиційні підходи виглядають нестійкими і вже не відповідними часу, і тому популяризують ідею руйнування суверенітету держави: “Нації прагнуть до демократії в той самий момент, коли зміни в демократичному порядку організації суспільства ставлять під сумнів життєздатність незалежної демократичної держави. Широкі області людських прагнень прогресивні на глобальному рівні, а доля демократії сповнена невизначеності” [16, 278]. Періоди кризи завжди спричиняють зростання впливу радикальних гасел і пошуку простих відповідей, здатних більш-менш переконливо все пояснити і пообіцяти достатньо швидке розв’язання проблем. “Принципова різниця між Світовою державою, що народжується протягом ХХІ століття, і нині існуючими національними державами полягає у об’єкті державного регулювання, оскільки Світова держава виявляє і реалізує свою планетарну владу не у просторі територій, а у просторі процесів, що протікають у просторі окремих країн і міждержавних утворень. За стан території відповідають національні держави” [11, с. 125]. Цікавою є пропозиція роз’єднати рішення і відповідальність. Центр монополізує за собою керівництво, відповідальність перекладається на суверенні держави (фактично – несуверенні), обмежені в ресурсах, які вони будуть спроможні

самостійно мобілізувати для вирішення проблем територій. Ще один штрих – мова йде про території, та не про людей (громадян).

Ще один варіант вдосконалення державно-правового устрою, за умов глобалізації, опертий на зміни викликані інформаційними технологіями, запропоновано Е. Тоффлером у праці “Третя хвиля”. Автор викладає власне бачення наслідків глобального інформаційного наступу і змін, які охопили усі сфери буття людини. Його застереження достатньо переконливі, коли він демонструє соціальні наслідки технологічного прориву: руйнується інститут сім’ї, розхитується економіка, втрачає ефективність політична система, заступають цінності, Третя хвиля зачіпає кожного. Вона змінює всі співвідношення сил, привілеї й прерогативи сьогоденної еліти, чие становище стало вкрай хитке, і створює тло, на якому завтра відбудуватимуться визначальні битви. “Багато в цивілізації, що народжується, суперечить старій традиції індустріальної цивілізації. Вона є водночас високотехнічною й антиіндустріальною” [13, 20]. Та більш сумнівними є ідеї, які на думку мислителя, повинні запропонувати альтернативу чинному державно-правовому ладу. Для подолання породжених Третьою хвилею труднощів він закликає до радикальних змін системи управління і права. “Чим швидше ми почнемо створювати альтернативні політичні інституції, оперті на три принципи, – владу меншин, напівпряму демократію, поділ рішень, тим кращими будуть наші можливості для мирного переходу” [13, 391]. У той чи інший спосіб У. Бек, пропагандист позитивної спрямованості глобалізації, поділяє подібні підходи, наполягаючи, що лише критика національно-державної ортодоксії та нові категорії, що беруть на озброєння новий космополітичний погляд, надають нові шанси у боротьбі за владу [2, 40].

Для усіх подібних підходів властивим є ігнорування процесу формування людської індивідуальності. Освіта, виховання, традиція, релігія, культура, сім’я залишаються поза увагою, чи вважаються маловпливовими чинниками. Людина сприймається переважно через її спроможність виконувати ті чи інші виробничі функції та роль споживача. Увесь пафос гуманістичних гасел, під якими пропонуються проекти досконалого суспільства, на практиці стає несуттєвим.

Ще одна характерна риса переважної більшості утопій – “науковість”. Їх прихильники вважають, що світ розвивається закономірно, і людина, володіючи певною інформацією, в змозі корегувати перебіг подій. Таке припущення стосується не тільки новітніх соціальних доктрин щодо формування світової держави. Х. Арендт писала: “Нові тоталітарні ідеології (*більшовизм і нацизм. – І. В.*) відрізнялися від своїх попередників саме тим, що їх приваблювала не “ідея” ідеології (боротьби класів та експлуатація робітників чи боротьба рас і турбота про германські народи), а сам логічний процес, який із неї можна було розвинути” [1, 525]. Усе це спонукає до критичного погляду на варіанти соціальної інженерії, в яких, незалежно від аргументації, пропонується обмеження можливості людини обирати власну долю, у тому числі і не завжди щасливу, з точки зору влади, спроможної завдяки контролю не допускати відхилень у поведінці.

З ідеями, в основі яких перебуває абсолютизація могутності розуму, його здатності слушно інтерпретувати причинно-наслідкові зв'язки, слід бути обережним. Ігнорування небезпек застосування ідей ідеалізації та абстрагування до феномену життя людини, загрожує створенням такого варіанту державно-правової організації людства, результат діяльності якої, враховуючи сучасний технологічний поступ, може мати ще більш негативні наслідки, ніж панування тоталітарних режимів минулого.

Відомий мислитель Ф. Гаєк послідовно застерігав від абсолютизації логічних конструкцій, особливо коли вони стосуються людини. На його думку, більш об'єктивними факторами насправді виступають мораль і культура, здатні різнобічно передати прагнення людини, її нахили і волю до реалізації. На його думку, людина не народжується мудрою, раціональною і доброю, щоб стати такою вона повинна навчитися. Наша мораль не є цілком продукт нашого інтелекту, швидше, людська взаємодія, регульована нашими моральними нормами, робить можливим розвиток розуму і здібностей, зв'язаних з ним. “Людина стала мислячою істотою завдяки засвоєнню традицій, тобто того, що знаходиться між розумом та інстинктом” [15, 42]. Обґрунтовуючи власну позицію, він застерігає від абсолютизації одновимірних інтелектуалістських підходів. Було б точніше говорити не про те, що мисляча людина творить і контро-

лює власну культурну еволюцію, а заявити, що культура і еволюція створили його розум. “Такий підхід дозволяє зробити висновок, що людська свідомість, якою ми її знаємо, зовсім не була єдиною рушійною силою цивілізації, такою, що цілком визначила напрям її еволюції, але швидше вона сама розвивалася і еволюціонувала спільно і одночасно з цивілізацією” [15, 43]. Критика абсолютизації ролі спрямована не на заперечення сили людського розуму, а слугує попередженням щодо його очевидної недосконалості, і, перш за все, коли мова йде про формування державно-правових ідей. Тут найбільш виразно виявляє себе суб’єктивна складова людського “Я”. Тому такою важливою є роль духовно-етичних факторів, які не завжди є очевидними, та чий вплив є необхідним і стабілізуючим. Вони пройшли випробування часом і дають змогу діяти за багатьох обставин “традиційно”, забезпечуючи неперервність людських зусиль з виживання людства як культурно-цивілізаційного явища, а не як тваринного стада. Таким чином навряд чи людина зможе активно обстоювати своє право на індивідуальність. Американський мислитель Френк С. Меєр влучно висловився: “Історія Заходу є історією розуму, що діє у межах традиції” [6, 348]. В іншому випадку, якщо ми заперечуємо відкритість світу, нелінійний характер процесів що у ньому відбуваються, людина втрачає не те що можливість, саму підставу свободи. Усе обчислено, визначено – самостійна дія може тільки порушити гармонію. Це дає підставу для конструювання кращого життя, та російський філософ М. Бердяєв застерігав від необґрунтованого соціального оптимізму: “Усі прогресисти вірять, що прогрес повинен гарно завершитися, повинен привести до позитивного результату, до земної досконалості. Це – хіліастична надія, але позбавлена усіх підстав і усіх коренів” [3, 167]. Централізована влада, спроможна сконцентрувати у своїх руках небачені до того можливості, швидше за все не зможе опиратися спокусам їх застосувати. Незаперечно, для користі підлеглих. Досвід з історії держави і права свідчить радше про домінування репресивної складової у функціонуванні влади, а звична для нас певна гарантія особистої недоторканості є швидше винятком з кількатисятирічної традиції взаємовідносин влади і громадян. Та результатом тривалого процесу боротьби за формування механізму стримування і противаг,

закріплення ідеї природних і невідчужуваних прав, інших інструментів покликаних обмежити свавілля.

Сучасне маніпулювання вже не вимагає великого, дорогого і не завжди ефективного апарату прямого фізичного примусу. Цілком можливо, що це і мав на увазі К. Ясперс, застерігаючи: “Йдеться про те, що людина може втратити себе, людство непомітно для себе чи внаслідок жажливих катастроф може увійти в період нівелювання та механізації, в життя, де відсутні свобода та звершення, у королівство чорної люти, яка не відає гуманності” [17, 160].

Інституалізована глобалізація, втілювана не як наслідок тривалої еволюції (інституційної і культурної), а як результат вольового рішення обмеженого кола людей, буде мати наслідком ще більший занепад культурної складової буття, яка і перетворює формальні інститути в ефективні практики. Підсумком стане руйнування меж свободи особи, через прагнення багатьох груп на реалізацію блага, як вони собі його бачать. У той час, як сенс свободи (в європейській моральній і культурній традиції) для них стає несуттєвим (регіональний колорит), а свободу, цілком можливо, навіть вважатимуть шкідливою, хоча саме вона забезпечує ті матеріальні блага, володіння якими так багатьох приваблює. Та без свободи їх продукування не буде довготривалими.

Досягнуте матеріальне благополуччя, визнане за основний критерій прав і свобод людини, на перше місце виводить не проблему створення, а проблему розподілу і творення глобальної системи контролю. Будь-які раціоналістичні концепції “справедливого розподілу”, централізованого вирішення питань соціальної справедливості неминуче вимагатимуть інституалізованого примусу, властивого будь-якій формі державної організації життя спільноти, незалежно від того чи це плем’я, чи світова держава. І цей примус, завдяки новітнім технологіям, може набувати зовсім інших форм, ніж примітивне насильство.

Незважаючи на усі ці застереження, прихильники абсолютизації раціонального, переформатувавши свої гасла, надаючи їм більш модерна вигляду, вважають за можливе знову спробувати змінити світ на краще: “Логіка виключення, якою керується національно-державна політика, входить у суперечність з логікою включення,

притаманною світовому економічному раціоналізму. Не поділ, а змішування рас, етнічних груп, національностей стає джерелом максимального збільшення креативності та доходів і цим самим домінуючою політикою транснаціональних підприємств на ринку праці” [2, 108].

Надмірна апологетика ідеї світової держави спонукає до думки про певну штучність проблеми, розмови про яку покликані прикрити нееквівалентність обміну між різними економічними регіонами. І ця нееквівалентність досягається не завдяки ринковим механізмам, на які посилаються, а через політичні важелі впливу. Тобто, більш тактовно, але в глобальному масштабі нав'язується політика “продрозверстки”. Одним із основних засобів реалізації впливу найбільших економічних і політичних потуг сьогодення на інші держави є “боротьба за соціальну справедливість” широкого загалу населення цих країн. Завищені очікування, підсилені необґрунтованими обіцянками, стають вибуховою сумішшю, яка може зруйнувати таку надзвичайно вразливу матерію, як права і свободи людини, захист яких проголошується основною метою управління з єдиного центру. Ігнорується вже накопичений теоретичний та емпіричний досвід, який засвідчує, що реалізація свободи людини досягається не регламентацією життя з єдиного центру а звуженням втручання цього центру в долю людини. Слід усвідомлювати, чим віддаленішим є центр прийняття рішень від конкретної людини, тим його уніфікаційний вплив стає більш руйнівним. На принциповій важливості особистого осмислення, сприйняття наголошував Е. Фромм: “Якщо думка виникла в результаті власного активного мислення, вона завжди нова й оригінальна. Оригінальна не конче в тому сенсі, що нікому не приходила в голову раніше, але в тому сенсі, що людина використовує власні роздуми, щоб відкрити щось нове для себе в навколишньому світі чи в самій собі” [14, 165].

Гострота проблеми посилюється тим, що пропагандист свободи – Захід, уражений із середини. Протягом ХХ ст. філософія і мистецтво Заходу постійно підкреслюють думку, що неможливо для мислячої творчої істоти визначити хоча б відносно стійкі координати для історії, суспільства чи самого розуму. Неможливість усе розкласти по полицях, пронумерувати, інвентаризувати, стала

для частини мислителів культурним шоком, приводом вважати, що будь-які категоричні твердження щодо знань і цінностей неможливі. Відсутність, зникнення всяких усталених понять і вартостей (історія втратила зміст, традиції – обов'язковість, новаторство – доцільність, людина – істину і сенс свого існування, як відповідно щезла і сама реальність, в гносеологічному та онтологічному понятті). Отже, людина втрачає саму себе, бо немає можливості сказати що-небудь певне про будь-що, особливо стосовно самої людини. Це деформує свідомість, ментальність сучасного західного суспільства і робить його вразливим для державно-правових концептів, в яких влада спроможна звільнити людину від клопотів – побутових, а найважливіше – від необхідності ухвалювати рішення і за нього нести відповідальність. Очевидно, що захист людської свободи неминуче натрапляє на опір тих, хто прагне жити чужим коштом, і якщо в доіндустріальну епоху вони переважно звертались до фізичного, позаекономічного примусу – рабство, кріпацтво, піратство, війни, – то сучасна епоха потребує і дозволяє використовувати як основний інструмент – маніпулювання свідомістю. Він покликаний не тільки нейтралізувати опір, а й переконати жертви, що усе робиться для їх блага, щоб вони з ентузіазмом сприймали панування над собою, а спроби визволення – як замах на ідеальний світ. До певної міри це закономірно, бо дійсність жорстока, створює проблеми, потребує особистого зусилля, а втеча в тоталітарну утопію звільняє від необхідності думати, сумніватися, ціною відмови від власного “Я”. Це не заперечує критику режиму особою, але внутрішньо індивід погоджується із таким станом речей.

Крім аргументів, опертих на філософські та історичні аргументи, які застерігають від безпідставного оптимізму щодо світової держави, існують і більш прагматичні, оперті на закони природи. Американський фізик Мічіо Кайку, застерігаючи від механістичного сприйняття складних процесів, у тому числі, сподівань на досягнення результату шляхом простого збільшення, наводить приклад: “При збільшенні мурахи її вага зростає значно швидше, ніж сила її лапок. Якщо збільшити мураху в 10 разів, то її об'єм, а отже, й вага, збільшилась б у $10 \times 10 \times 10 = 1000$ разів. Однак сила мурахи залежить від товщини м'язів, відтак вона зросла б у $10 \times 10 = 100$ разів.

Отже, гігантська мураха була б у 10 разів слабша за звичайну мурашу” [7, с. 204]. Такі ж труднощі виникають і у функціонуванні великих організацій – тим більше, глобальної держави. Про неефективність глобальної держави попереджає і другий закон термодинаміки: неможливо перетворити теплоту в роботу, не виконуючи ніякої іншої дії крім охолодження системи [18]. Він накладає обмеження на кількість корисної роботи, яку може здійснити тепловий двигун. На засадничому рівні другий закон термодинаміки визначає напрямок протікання процесів у фізичній системі – від порядку до безпорядку. Експериментальні дослідження свідчили про те, що частина тепла обов’язково втрачається при роботі будь-якої машини. В результаті виникло поняття ентропії – тепло неможливо повністю перетворити в корисну роботу. І як наслідок – кожен процес у світі призводить до розсіювання частини енергії й переходу її в тепло, до дедалі більшого безпорядку. Ентропія кожної ізольованої системи тільки збільшується з часом. Глобальна держава власне є закритою системою, і її занепад є більш очевидним і руйнівним, ніж сукупності суверенних держав, які творять відкрити систему.

Таким чином, не вдаючись до тривалих дискусій з апологетикою глобалізації як ефективного інструмента вирішення багатьох проблем (справді глобальних), наведемо ще один аргумент проти: “зростання призводить до ускладнення, а ускладнення – це кінець шляху” [9, 158].

У недавньому минулому людство вже отримувало досвід творення суспільств, покликаних не те що ліквідувати соціальну нерівність а вдосконалити саму людину шляхом ліквідації хворих, відсталих, шкідливих чи то соціальних, чи то національних груп. В дійсності права і свобода людини забезпечується насамперед обмежувальними правилами, в основу яких покладено випробувані людством культурно-цивілізаційні досягнення: певні морально-етичні норми, юридичні норми, які гарантують політичну і особисту свободу, що базується на взаємній відповідальності влади і громадянина, і як фундамент для цього усього – приватній власності. Тому залишаються актуальними застереження Х. Арендт: “Трагічна хибність усіх цих пророцтв, що походять із відстаней безпечного світу, полягала у припущенні існування такої речі, як єдина в усі часи людсь-

ка природа, ототожненні цієї природи з історією і на підставі цього проголошенні, що ідея тоталітарного панування не тільки негуманна, а й нереальна” [1, 509].

У свою чергу критичні застереження щодо спроб радикально розірвати з минулим висловлював видатний вчений А. Маслоу: “Підкреслю, що громадянин світу, який не має коренів, який не належить до певного місця, який є тільки і просто космополітом, – не такий гарний громадянин світу, як той, хто виріс у сім’ї, в конкретному місці, в родині з визначеною мовою, з визначеною культурою і тому володіє почуттям приналежності, над якою можна надбудувати більш високі рівні потреб і метапотреб” [5, 260].

Водночас недостатньо слушним є наступне твердження, спрямоване на захист ідеї державного суверенітету: “Отже, на наш погляд, національна держава збереже свій інституційний стан лише за умов еволюції в нову форму політичної організації суспільства, яка буде відповідати конструкції глобального політичного порядку – ефективну державу” [8, 155]. Такий підхід теж виходить з припущень про можливість конструювання досконалого державного ладу. На практиці складно визначити критерії ефективності держави. Ми знову змушені сприйняти доктрину соціальної інженерії, по суті ворожу правам і свободі людини.

Незважаючи на всі застереження (теоретичні і практичні), і надалі зберігає своє домінування ідея абсолютизації прогресу у людській свідомості, відповідно до якої історія має жорстко детермінований вектор розвитку і глобалізація багатьма механічно сприймається як важлива вузлова станція (а може, і кінцева?) на цьому шляху. Водночас ігноруються доволі очевидні попередження щодо саморуйнівних наслідків будь-яких планів раціональної конструкції “світлого майбутнього”, особливо коли цей конструктивізм набуває ознак “наукових” і “конкретних”, але ігнорує людину, її здатність і право самостійно робити вибір. Карл Поппер наголошував, якщо ми гадаємо, що історія прогресує чи що ми зобов’язані до прогресу, то припускаємося тієї самої помилки, що й ті, хто вірить, ніби історія має сенс, який можна в ній відкрити й не треба його туди привносити. Адже прогресувати – значить рухатися до певної мети, що існує для нас як для людських істот. “Історія неспроможна

цього зробити, тільки ми, людські індивіди, здатні на це. Ми можемо прогресувати шляхом захисту і зміцнення тих демократичних інститутів, від яких залежить свобода, а з нею й прогрес. І ми можемо зробити це краще, якщо глибше усвідомимо той факт, що прогрес тримається на нас, на нашій пильності, на наших зусиллях, ясності нашої концепції щодо наших цілей і реалістичного вибору їх” [10, 303].

Подібні заклики не знаходять належного відгуку в проектах вдосконалення державно-правових систем. Домінує переконання в існуванні “вектору історії”, який влада спроможна обрати, виходячи з інтересів суспільного блага. Коли зруйновані підвалини моральної та культурної традиції, занепала здатність до критичного осмислення, завдяки ЗМІ нескладно отримати загальне схвалення практично будь-яких проектів суспільного розвитку. Сучасна людина у більшості випадків зосереджує увагу переважно на приватному комфорті, і проект під назвою “світова держава” має шанс стати реальністю. Історія свідчить, що негативні варіанти розвитку подій мають більшу спроможність до втілення. Ігнорування цивілізаційно-культурних відмінностей не захищає свободу людини, а її руйнує, нав’язуючи спільнотам ті стандарти поведінки, які їм невластиві, хоча самотутній культурний і морально-етичний стандарт поведінки забезпечував еволюційний характер втілення прав і свобод особи.

Висновки. Незважаючи на уніфікуючий вплив глобалізації, необхідно більш серйозно і відповідально ставитися до фактора нерівномірності розвитку держав. Нерівномірність, своєю чергою, базується на значній кількості різноманітних (за багатьма параметрами) обставин і факторів, які перебувають у динаміці. Тобто однозначно стверджувати, що людська спільнота досягла значної однорідності немає підстав. Людська цивілізація зберігає достатню строкатість, що є у дійсності позитивним, як об’єктивна передумова людської свободи і розвитку. Спроба реалізувати проект “світової держави” буде мати руйнівні наслідки і людство, швидше за все, знову зосередить свої пошуки оптимального державно-правового ладу в межах національних держав і цивілізаційно-культурних спільнот, але вже в більш складних економічних і політичних обставинах.

Отже, наступним етапом наукових розробок цієї проблеми повинно стати дослідження механізмів включення особи, в умовах глобалізаційних тенденцій, у процес самостійного творення власного життєвого простору, в якому поєднується збереження національно-культурної ідентичності та поваги до громадянства країни.

Список використаних джерел

1. **Арендт Ханна.** Джерела тоталітаризму. – 2-е вид. / Пер. з англ. / Ханна Арендт. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 584 с.
2. **Бек Ульрих.** Влада і контр влада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульрих Бек.; пер. з нім О. Юдіна. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 408 с.
3. **Бердяев Н. А.** Философия свободы // Философия свободы. Истоки и смысл русского коммунизма / Н. А. Бердяев. – М.: ЗАО “Сварог и К”, 1997. – 415 с.
4. **Кожев А.** Тирания и мудрость / А. Кожев // Вопросы философии. – 1998. – Ч. 6. – С. 92–119.
5. **Маслоу А.** Новые рубежи человеческой природы / Пер. с англ. / Абрахам Маслоу. – М.: Смысл, 1999. – 425 с. – С. 260.
6. **Меєр Френк С.** Свобода, традиція, консерватизм // Консерватизм: Антологія / Френк С. Меєр; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 344–356. – С. 348.
7. **Мічіо Кайку.** Фізика майбутнього / Мічіо Кайку; переклала з англ. Анжела Камянець. – Львів: Літопис, 2013. – 432 с. – С. 204.
8. **Оніщенко І.** Чи можливо побудувати ефективну державу в епоху глобалізації / І. Оніщенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2014. – № 3 (71). – С. 126–135 – С. 155.
9. **Паркінсон Т.** Законы Паркинсона / Т. Паркінсон. – М.: Прогресс, 1989. – 448 с.
10. **Поппер К.** Відкрите суспільство та його вороги. Т. 2. / К. Поппер. – К.: Основи, 1994. – 494 с.
11. **Рябека О.** Світова держава як продукт глобалізованого організаційного розвитку / О. Рябека // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2014. – № 3 (71). – С. 114–126. – С. 125.
12. **Скиба В., Горбатенко В., Турянко В.** Вступ до політології. Екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Скиба, В. Горбатенко, В. Турянко. – К.: Основи, 1998. – 718 с.
13. **Тоффлер Е.** Третья волна / Е. Тоффлер. – К.: Вид. дім “Всесвіт”, 2000. – 480 с.
14. **Фромм Э.** Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 269 с.
15. **Хайек Ф. А.** Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф.А. Хайек. – М.: Новости, 1992. – 304 с.

16. Хелд Д. Демократия, национальное государство и глобальная система // Современная политическая теория / Автор-сост. Д.Хелд.; пер. з англ. под общ. ред. В. И. Даниленко.– М.: NOTA BENE, 2001. – 480 с.
17. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Республика, 1994. – 546 с.
18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> другий закон термодинаміки.

Анотація

У статті аналізується ідея формування світової держави, актуальність якої обґрунтовується впливом глобалізації. Здійснено критичний огляд концепту світової держави як новітнього варіанту соціальної інженерії. Розкрито значення історичної складової людського буття, духовно-культурних факторів для ефективного процесу державо- та правотворення в умовах радикальних трансформацій усіх сфер життя людини. Визначено, що на сучасному етапі інститут суверенної держави є основним чинником забезпечення прав і свобод людини.

Annotation

In the article is analysed idea of forming a world state, which relevance is justified by the impact of globalization. The critical review of the concept of world state as the latest version of social engineering is realized. The meaning of the historical part of the human being, spiritual and cultural factors for effective state- and law building in terms of radical transformations of all spheres of human life is revealed. The article determines that at present the institute of sovereign state is a major factor in ensuring of human rights and freedoms.